VEKÎ’ BİN CERRÂH

Yüksek din ilimlerinde yetişip, ilme büyük hizmetleri olan İslâm âlimlerinden. İsmi Vekî’, künyesi Ebû Süfyân’dır. Babası Kûfe Beyt-ül-mal nâzırı el-Cerrâh idi. Nesebi Ebû Süfyân Vekî’ bin el-Cerrâh bin Melîh bin Adiyy’l-Fers bin Süfyân bin el-Hâris bin Amr bin Ubeyd bin Ruâs bin Kilâb bin Rebîâ bin Âmir bin Sasâ’dır. Aslen Nişâbûrlu veya Sindli olup, Rûvâr kabilesine mensûbtur. Irak’ta Kûfe şehrinin Feyd köyünde 127, 128, 129 (m. 746) târihlerinde doğduğu rivâyet edilir. Feyd Köyü’nde 197 (m. 812) senesi hac dönüşü vefât etti. Kabri hac yolunda “Ahırü’l-Kubûr” sayılan Cebel’dedir.

Vekî’, devrin en meşhûr ilim merkezlerinden Kûfe’de büyüyüp, yetişti. İslâm terbiyesiyle yetişip, ahlâklandı. Ehl-i sünnetin amelde en büyük mezhebi Hanefî mezhebinin kurucusu İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe (radıyallahü anh) ve O’nun talebelerinden Züfer bin Huzeyl, Ebû Yûsuf, büyük İslâm âlimlerinden müctehid Süfyân-ı Sevrî (r.anhüm) dâhil, devrin pek çok âliminden ders aldı. Onların sohbetinde bulunup, ilmin derinliklerine vâkıf olarak, yüksek mertebelere kavuştu. Hişâm bin Urve, Süfyân bin Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî, Şu’be bin Haccâc gibi muhaddislerden hadîs-i şerîf dinledi. İlmi geniş, hafızası fevkalâde kuvvetli olup, işitmiş olduğu hiçbir hadîs-i şerîfi unutmazdı. Hem ilim öğrenmeye çalışır, hem gece ve gündüzün çoğu zamanında ibâdetle meşgûl olur, hem de ilmi yayardı. Şafiî mezhebirin kurucusu İmâm-ı Şafiî, Hanbelî mezhebinin kurucusu Ahmed bin Hanbel ve büyük İslâm âlimlerinden Abdullah bin Mübârek, İbni Râheveyh, Yahyâ bin Âdem (r.anhüm) ondan hadîs-i şerîf dinlediler. Fıkıh ilmini öğrendiler.

Hanbelî mezhebinin reîsi İmâm-ı Ahmed bin Hanbel buyurdu ki, “O dînî ilimlerde üstâd idi; gözlerim Vekî’nin mislini (benzerini) görmemiştir. O hadîs ezberler, fıkıh müzâkere eder, ibâdet ve tâatle uğraşır, hepsinde güzelce muvaffak olur, kimsenin aleyhinde söz söylemezdi. Vekî’nin eserlerine

itinâ ediniz. Ben ondan ziyâde ilmi kavramış kimse görmedim.”

Hadîs ilminde sika ya’nî güvenilir, sağlamdır, senet ve huccettir. Âlimler O’nun muhaddisliğini (hadîs ilmini) çok övmüşlerdir. Vekî’ bin Cerrah hazretleri hadîslerin tasnif edilmesinde büyük hizmeti geçti. Hadîs ilmine dâir, el-Müsned, Kitabü’s-Sünen, el-Cüz’ adlı eserleri yazdı. Müfessir olup, ikinci tabakaya mensûbtur. Tefsîre dâir, Tefsîr-i Vekî de denilen Tefsîrul-Kur’ân adındaki eserinden, İbni İshâk’ın el-Keşfü ve’l-beyân adlı tefsîrinde rivâyetler vardır. Fıkıhta İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe’nin ictihâdlarına uyardı. Ebû Hanîfe’nin reyi ile fetvâ verirdi. Hocası ise İmâm-ı a’zam ve O’nun talebelerinden Ebû Yûsuf ve İmâm-ı Züfer’dir. İmâm-ı Ahmed bin Hanbel (radıyallahü anh) O’nun fıkıh ilmi hakkında; “Fıkhı güzel müzâkere eder, ictihâdını da güzel yapardı” buyurdu. İbni Ammar’ın rivâyetine göre zamanında Kûfe’nin en fakîhi idi. Abbasî halifelerinden Hârûn Reşîd kadılık teklif ettiyse de, kabûl etmedi.

Vekî’ bin Cerrah, vaktinin çoğunu ilim meclislerinde geçirirdi. Gece sahura kalkıp, sabah namazından öğle vakti öncesine kadar ilim meclisinde, muhaddislerin yanında bulunurdu. Öğle namazına kadar kaylûle yapıp, uyurdu. Öğle namazını cemaatla kıldıktan sonra tekrar ilim meclisine gidip, ikindiye kadar fıkıh ile meşgûl olurdu. İkindiden akşam namazı vaktine kadar Kur’ân-ı kerîmin tedrisi ve ibâdet ile meşgûl olurdu. İftar için evine gidip, hazırlanan yiyeceklerden akrabalarına da ikram ederdi. Geceleri nafile namaz kılıp, Kur’ân-ı kerîm okur, istiğfar (tövbe) ederdi. Bütün günlerini böyle geçirirdi. Bayramlar ve yevm-i şek hariç, senenin diğer günlerini oruçla geçirirdi. Oruçlu olduğunu saklamaya çalışırdı. Yahyâ bin Eksem, O’nun günlük hayatını şöyle anlatır: “Vekî’ ile hazar ve seferde beraber arkadaşlıkta bulundum. Bütün günlerini oruçlu geçirip, her gece Kur’ân-ı kerîmi hatm ederdi” Âlimler ve devrinde yaşayanlar O’nun hakkında şunları söylerler:

Ahmed bin Hanbel; “İlim ve haramlardan kaçmada, ihlâs ile ibâdet etmede onun gibi birini görmedim.”

Bizzat kendisi, “Biz ilmin talebini, oruçla takviye ettik ve ilmin gösterdiği yolda amel ettik” ve “Kırk sene kadar dünyâ lezzetlerinden bir şey tatmadık” buyurdu.

Talebesi İmâm-ı Şafiî, bir gün kendisine gelip hafızasının zayıfladığından bahsedince, O da günahlardan kaçınmanın lüzumunu anlattı. İmâm-ı Şafiî bunu Şu şiir ile dile getirdi: “Vekî’e hafızam zayıftır dedim, Bana, her günahtan uzak dur, dedi. İlim, ilâhi nûrlardan bir nûrdur. Bu nûru âsîye vermez, diye söyledi.”

Birisi kendisine eziyet etse, hemen oracıkta oturur, çok üzülür ve “Eğer Allahü teâlâya karşı bir günah işlemeseydim, Allahü teâlâ bunu başıma musallat etmezdi.” der, istiğfara başlar, cenâb-ı Haktan günahının bağışlanmasını yalvarırdı.

Vekî’nin tefsîr, hadîs, fıkıh, ahlâk ve çeşitli ilimlere dâir eserleri vardır. Tefsîr-ül-Kur’ân, el-Cüz’, Kitab-üz-Zühd’ün yazma nüshaları mevcût olup, el-Musannef, el-Müsned, Kitabü’s-Sünen, Kitab’ül-Ma’rife, Târih kitaplarının nüshaları mevcût değilse de adları kaynaklarda zikr edilir.

Buyurdular ki: “Hak ehline tarif edilen yol, esas gayedir. Ona girmek ve ötelere ulaşmak için, sâdık olmak lâzımdır. Başka türlü olmaz..”

“Dünyalığa düşkün olmayınız. Ondan sadece ihtiyâcınız kadar alınız. O aldığınız da helâl yoldan olsun.”

“Helâlin hesabı, haramın cezası vardır.” “Vera”, şüpheli şeylerden sakınmaktır.”

“Akıllı, Hak teâlânın azamet ve kudretini anlayandır. Yoksa, dünyânın hîle ve desiselerine saparak, dolap çeviren kimse değildir.”

“Kim, Kur’ân-ı kerîm mahlûktur derse, küfre girmiştir.”

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden biri:

“Her kim rıfktan (yumuşaklıktan) mahrûm, olursa, hayırdan mahrûm olur.”

¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾¾

1) Tabakât-ı İbni Sa’d cild-6, sh. 380, 394

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-1, sh. 280

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-10, sh. 213

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 215

5) Fevâid-ül-behiyye sh. 222

6) Kitâb-ul-ümm sh. 3

7) Hilyet-ül-evliyâ cild-8, sh. 369

8) Takdimet-ül-cerh sh. 219

9) Târîh-i Dımaşk, cild-11, sh. 140

10) Târîh-i Bağdâd, cild-13, sh. 466

11) Miftâh-üs-se'âde, cild-2, sh. 254

12) Tabakât-ı Hanâbile, cild-1, sh. 257

13) Kevâkib-üd-düriyye, cild-1, sh. 177

14) Fâideli Bilgiler, sh. 114